

ТРЕНІНГ ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Сьогодні розвиток толерантності вважається одним із пріоритетів якісних характеристик сучасної особистості. Необхідною умовою успішної соціалізації молодого покоління проголошується здатність розвиватися і взаємодіяти в суспільстві на засадах гуманності, суб'єктності і суб'єктивності, поваги, емпатії та взаєморозуміння. Для виконання завдань навчання і виховання дітей, учнівської та студентської молоді потрібні фахівці, які зможуть навчити їх жити в сучасному світі в мирі та злагоді, навчити будувати діалог та взаємодію з іншими людьми з точки зору рівності, поваги та любові.

Формування толерантності, як характерологічної якості свідомості особистості, в сучасному суспільстві виконує функцію соціального замовлення системи загальної середньої та вищої школи. Виховання толерантності в академічному освітньому просторі університетів є необхідною умовою розвитку професіоналізму, гармонійної особистості викладача вищої школи, ціннісною характеристикою його професійної культури.

Організація інтерактивної взаємодії у вищій школі в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців спрямована на розвиток співпраці і співтворчості викладачів і студентів з метою вирішення навчальних і науково-дослідницьких завдань. Тому сучасний навчальний процес вищої школи потребує запровадження інноваційних методів і форм організації навчання як засобу активізації особистісного потенціалу здобувачів професійної освіти.

Серед них особливої уваги заслуговують інформаційно-комунікаційні методи навчання у розвитку критичного мислення студентів такі як дебати, професійний діалог, дискусія, сократівська діалогічна евристика та тренінг як метод активізації інтелекту, професійного спілкування та розв'язання управлінських завдань.

Аналіз наукових джерел показує, що проблемі запровадження у вищій школі інноваційних методів навчання присвячено праці О. Башкір, Ю. Бистрової, О. Дороніної, М. Кляп, В. Ягоднікової та ін. Питання розвитку толерантності як фахової якості професійної культури розглядається у працях Н. Бирко, Т. Варенко, С. Воднева, Ю. Гордієнко, Ю. Ірхіної, І. Кривошاپко, Ю. Тодорцевої та ін. Проблема використання тренінгу як активного методу розвитку професійного спілкування висвітлюється в наукових дослідженнях Л. Вейланде, Н. Євдокимова, М. Котенко, І. Осадченко, В. Синишина та ін..

Метою нашого дослідження є експериментальна перевірка застосування навчально-тренінгової програми «Розвиток толерантності майбутніх викладачів вищої школи», яка була спрямована на активізацію самосвідомості, толерантного професійного спілкування майбутніх викладачів вищої школи.

Розвитку толерантності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів сприяє навчання інтерактивним технологіям, методам і прийомам. Інтерактивні технології розглядаються в сучасній педагогічній науці як система методів і прийомів набуття професійної компетентності в процесі фахової підготовки [1].

Доцільно зазначити, що інтерактивні технології відіграють важливу роль у розробці та проведенні тренінгових занять: вони сприяють обміну думками, позиціями, цінностями, досвідом учасників; створюють можливості пізнання про різні, часто протилежні погляди; розвивають толерантне ставлення, розуміння власної позиції з певних питань; уміння приймати конкретні рішення, важливі для організації на тому чи іншому етапі розвитку особистості.

Інтерактивні технології, як складові психолого-педагогічних технологій, об'єднуються в дві групи: організаційно-спрямовуючі та змістовно-сміслові. До організаційно-спрямовуючих належать: організаційно-підготовчі; вивчення очікувань учасників; спільна розробка правил групової роботи; «криголами»; створення малих груп (або пар) та ін. Змістовно-сміслові інтерактивні технології включають: метод незавершених речень; «мозковий штурм» (брейнстормінг); групові дискусії; психологічні практикуми; метод кейсів (аналіз професійних ситуацій); рольові ігри; навчально-рольові ігри; ділові ігри; аналітично-творчі завдання та ін. [2].

На основі вивчення наукових джерел нами було створено навчально-тренінгову програму підготовки майбутніх викладачів вищої школи щодо виявлення толерантності у педагогічній взаємодії як якості професійної культури. В експерименті брало участь 47 студентів (23 студенти експериментальної групи та 24 студенти контрольної групи) Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, які навчаються на другому рівні вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Навчально-тренінгова програма «Розвиток толерантності майбутніх викладачів вищої школи» включала наступні форми і методи професійної взаємодії: метод «незавершених речень», міні-лекції, групові дискусії, «мозкові штурми», «криголами», діагностичні методики, аналіз ситуацій на робочому місці, робота в малих групах, творчі проекти.

У програму тренінгу увійшли також такі вправи та методи розвитку толерантності: вправа «Ім'я та епітет»; вправа «Очікування»; вправа «Унікальність кожного»; вправа «Асоціації»; метод незавершених речень «Толерантність, на мою думку, це...»; мозковий штурм «Які види толерантності Ви можете виокремити?»; вправа «Якості, які дратують в інших людях»; вправа «10 позитивних якостей»; мозковий штурм «Які вияви соціальної напруженості спостерігаються в сучасних умовах в освітньому середовищі?»; вправа «Соціальні групи»; вправа «Мої професійні якості»; вправа «Межі толерантності»; групові дискусії «Які категорії студентів, на Ваш погляд, потребують особливо толерантного ставлення?»; робота в малих групах; міні-лекція «Взаємозв'язок між толерантністю персоналу закладів освіти та організаційною культурою» (на матеріалах теоретичних та емпіричних досліджень); вправа «Заходи, що сприятимуть розвитку толерантності освітнього персоналу»; мозковий штурм «Яка роль керівників та працівників у формуванні толерантної атмосфери в навчальному закладі?»; групові дискусії «Чи змінюється рівень толерантності педагогічних працівників з віком?»; мозковий штурм «Гендерні стереотипи у взаємодії на роботі»; творчий проект «Кодекс толерантності закладу освіти»; вправа «Валіза» (модифікація); вправа «Мої побажання учасникам».

Наприкінці дослідницько-експериментальної роботи було проведено контрольний зріз, який мав на меті оцінити ефективність реалізації навчально-тренінгової програми розвитку толерантності майбутніх викладачів вищої школи в процесі професійної підготовки та з'ясувати динаміку рівнів сформованості толерантності студентів експериментальної та контрольної груп (Таблиця 1).

Таблиця 1

Результативність динаміки розвитку толерантності у студентів контрольної та експериментальної груп в процесі констатувального і формувального етапу експериментальної роботи

Рівні розвитку	Експериментальна група (23 студентів)		Контрольна група (24 студентів)	
	Констатувальний етап	Формувальний етап	Констатувальний етап	Формувальний етап

Високий	3	13%	6	26%	3	12%	3	12%
Середній	11	48%	14	61%	11	46%	12	50%
Низький	9	39%	3	13%	10	42%	9	38%

Таким чином, результати дослідження засвідчили істотне зростання рівнів сформованості толерантності майбутніх викладачів вищої школи в процесі професійної підготовки експериментальної групи. Так, чисельність студентів експериментальної групи, які продемонстрували високий рівень сформованості толерантності, збільшився з 13 % до 26 %. Для цих студентів характерні глибокі знання сутності та специфіки прояву толерантності як якості професійної взаємодії у вищій школі; усвідомлення меж толерантності; розвиненість емпатійного взаємовідношення до іншого; мотивація до виявлення толерантності в ситуаціях повсякденної взаємодії; використання позитивних способів спілкування; виявлення людяності, доброзичливості, чуйності; здатність до визначення шляхів запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій.

Значно підвищився відсоток майбутніх викладачів вищої школи в процесі професійної підготовки експериментальної групи, які виявили середній рівень сформованості толерантності (з 48 % на початку проведення експерименту до 61 % після його проведення). Такі студенти розуміють сутність і специфіку виявлення толерантності у професійній діяльності викладача вищої школи. Для них характерний середній рівень виявлення емпатії; ситуаційне прагнення демонстрації ефективних способів толерантної взаємодії. Вони демонстрували готовність спілкуватися в діалозі переважно з суто особистісно-професійних міркувань; намагалися проявляти гуманність, доброзичливість, чуйність, але не завжди контролювали прояв негативних емоцій.

Результати експерименту засвідчили, що значно зменшився відсоток (на 26 %) студентів експериментальної групи, які виявили низький рівень розвитку толерантності.

Аналіз результатів динаміки розвитку рівнів сформованості толерантності студентів контрольної групи показує, що суттєвих позитивних змін у рівнях розвитку толерантності у них не відбулося.

Таким чином, запровадження навчально-тренінгової програми «Розвиток толерантності майбутніх викладачів вищої школи», засвідчило її дієвість і доцільність використання у навчальному процесі професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи. Опанування студентами психолого-педагогічних знань щодо сутності і специфіки толерантності як якості професійної культури викладача вищої школи, участь у практичних тренінгах сприяли розвитку здатності розуміти себе, володінню прийомами ефективного міжособистісного спілкування та формуванню чуттєвого сприйняття іншої людини і ситуації взаємодії в цілому.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації з проведення тренінгових занять для підготовки освітнього персоналу до розвитку організаційної культури в умовах соціальної напруженості / За ред. Л. Карамушки. К. : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 49 с.
2. Терещенко К. В. Зміст та структура тренінгу розвитку толерантності персоналу закладів освіти в умовах соціальної напруженості. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2017. № 1 (8). С. 65-75.
3. Чикер В. А. Восемнадцать программ тренингов: Руководство для профессионалов. СПб. : Речь, 2008. 368 с.